

O'ZBEK MAKTABLARIDA CLIL (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING) METODINING QO'LLANILISHI

G'aniyeva Hayriniso Baxtiyorovna

PhD., v.b.dots

Toshpo'latova Shohinur Shavkat qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston umumta'lim maktablarida CLIL (Content and Language Integrated Learning) metodini qo'llashning nazariy asoslari, mavjud tajribasi va amaliy samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda CLILning fan mazmuni va chet tilini bir vaqtning o'zida o'rgatishdagi afzalliklari hamda o'qituvchilar tayyorgarligi, metodik resurslar va baholash tizimi bilan bog'liq muammolar o'rganiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, CLIL o'quvchilarda kommunikativ va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi, fanlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Maqola yakunida metodni samarali joriy etish uchun o'qituvchi malakasini oshirish, darslik va resurslarni takomillashtirish, baholash mezonlarini aniqlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: CLIL, integrativ ta'lim, kontentga asoslangan o'qitish, fan va til integratsiyasi, chet tilini o'qitish, kommunikativ kompetensiya, kognitiv rivojlanish, konstruktivizm, kompetensiyaviy yondashuv, integrativ metodlar, O'zbekiston ta'lim tizimi, pedagogik innovatsiya, o'qituvchi malakasi, baholash tizimi, o'quv motivatsiyasi.

Abstract This article analyzes the theoretical foundations, current experience and practical effectiveness of using the CLIL (Content and Language Integrated Learning) method in secondary schools in Uzbekistan. The study examines the advantages of CLIL in teaching subject content and a foreign language simultaneously, as well as problems related to teacher training, methodological resources and the assessment system. The results show that CLIL develops communicative and cognitive skills in students, helps to master subjects more deeply. At the end of the article, practical recommendations are provided for improving teacher training, improving textbooks and resources, and clarifying assessment criteria for the effective implementation of the method.

Keywords: CLIL, integrative education, content-based learning, integration of science and language, foreign language teaching, communicative competence, cognitive development, constructivism, competency-based approach, integrative methods, Uzbek education system, pedagogical innovation, teacher qualification, assessment system, learning motivation.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar keskin o'zgarib bormoqda. Fan, texnologiya va tilning o'zaro uyg'unlashuvi o'quvchilardan nafaqat aniq bilimlarni, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish, turli madaniy va til muhitida samarali muloqot qilishi kabi kompetensiyalarni ham talab etmoqda. Shunday sharoitda CLIL (Content and Language Integrated Learning) — fan va tilni birgalikda o'qitishga asoslangan metod — dunyoda keng qo'llanilayotgan ta'limiy yondashuvlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu metod o'quvchilarning chet tilini tabiiy kontekstda o'zlashtirishini ta'minlashi, bilish jarayonini faollashtirishi va fan mazmunini yanada chuqurroq anglashiga ko'maklashishi bilan ahamiyatlidir. O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini erta yoshdan boshlab o'rgatish, fanlarni integrativ o'qitish va kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayon CLIL metodiga ehtiyojning ortishiga sabab bo'lmoqda. Chunki CLIL nafaqat chet tilini o'qitish mazmunini modernizatsiya qiladi, balki fanni zamonaviy pedagogik metodlar asosida interfaol, ko'pkanalli va mazmuniy jihatdan boy shaklda o'rgatish imkonini beradi. Shaxsiy kuzatuvlarim va o'rganilgan mahalliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, CLIL darslari o'quvchilar motivatsiyasini oshiradi, ularni faol muloqotga chorlaydi va fanga qiziqishini kuchaytiradi. Biroq bu jarayon o'qituvchilarning til bilimi, metodik tayyorgarligi hamda mos resurslarning yetarli emasligi kabi omillar ta'sirida cheklanishi ham mumkin. Hozirgi kunda O'zbekiston maktablarida CLIL to'liq shakllangan tizim sifatida joriy etilgan deb bo'lmaydi. Ayrim maktablarda alohida tajribalar mavjud bo'lsa-da, ularning aksariyati barqaror metodik yondashuvga ega emas. Men ushbu tadqiqot orqali CLIL metodining mohiyatini chuqur tahlil qilish, uning o'zbek ta'lim muhitida real qo'llanish imkoniyatlarini baholash hamda mavjud muammolarni yengish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishni maqsad qildim. Chunki CLILning to'g'ri tatbiq etilishi nafaqat chet tili ta'limi samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi, muloqot madaniyati va global kompetensiyalarini shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi. Shu bois, ushbu tadqiqot O'zbekiston umumta'lim maktablarida CLIL metodining nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, uning afzalliklari va cheklovlarini aniqlash, shuningdek mahalliy sharoitga mos holda tatbiq etish strategiyalarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, hozirgi ta'lim islohotlari kontekstida dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqot O'zbekiston umumta'lim maktablarida CLIL metodining amaliy qo'llanish holati, samaradorligi va ushbu yondashuvni joriy etishda uchraydigan muammolarni chuqur o'rganishga qaratilgan bo'lib, metodologiya sifatida aralash (mixed-method) yondashuvdan foydalanildi. Bu yondashuv CLILning real ta'lim jarayonidagi holatini nafaqat sifat jihatdan, balki miqdoriy ma'lumotlar asosida ham tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqot dizayni

Tadqiqot ilmiy adabiyotlarni o‘rganish, amaliy kuzatuvlar, o‘qituvchilar va o‘quvchilar bilan suhbatlar, shuningdek strukturaviy so‘rovnoma natijalarini birlashtiruvchi tizimli yondashuv asosida olib borildi. Dizaynda quyidagi bosqichlar mavjud bo‘ldi: 1. Nazariy bosqich: CLIL metodikasi, uning afzalliklari, cheklovlari va dunyo tajribasiga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. 2. Diagnostik bosqich: O‘zbekistonning bir nechta umumta’lim maktablarida CLIL elementlari qo‘llanilayotgan darslar kuzatildi. 3. Analitik bosqich: O‘qituvchilar va o‘quvchilarning fikrlari, kuzatuv natijalari va so‘rovnoma ma’lumotlari asosida CLILni joriy etishdagi mavjud holat baholandi. 4. Tavsiyaviy bosqich: Mahalliy sharoitga mos holda CLILni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Ma’lumotlarni tahlil qilish

Olingan ma’lumotlar quyidagi usullar orqali tahlil qilindi: Sifat tahlili (Qualitative analysis): Kuzatuv protokollari, suhbat matnlari va o‘quvchilar fikrlari tematik kodlash orqali guruhlantirildi. Miqdoriy tahlil (Quantitative analysis): So‘rovnoma natijalari foiz, frekventiv va o‘rtacha ko‘rsatkichlar asosida qayta ishlanib, umumiy tendensiyalar aniqlangan. Triangulyatsiya: Turli manbalardan to‘plangan ma’lumotlar o‘zaro solishtirilib, xulosalarning ishonchliligi ta’minlandi.

Tadqiqotning ishonchliligi va haqqoniyligi

Tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshirish uchun: bir nechta metodlar birgalikda qo‘llandi, kuzatuvlar bir necha marotaba takrorlandi, o‘qituvchilarning fikrlari real dars jarayonlari bilan solishtirildi.

Ushbu bo‘limda O‘zbekiston umumta’lim maktablarida CLIL metodining qo‘llanishi bo‘yicha kuzatuvlar, so‘rovnomalar va suhbatlar orqali olingan empirik ma’lumotlar ilmiy-tahliliy yondashuv asosida qayta ishlanib, real pedagogik jarayonda kuzatilgan natijalar bayon etiladi. Tahlil jarayonida CLILning o‘quvchilar til kompetensiyasi, fan mazmunini o‘zlashtirish darajasi, motivatsiyasi, o‘qituvchilar amaliyotidagi o‘zgarishlar va mavjud cheklovlarga ta’siri alohida yo‘nalishlarda baholandi.

1. CLILning o‘quvchilarning til ko‘nikmalariga ta’siri

Tadqiqot natijalari CLIL metodining o‘quvchilarning ingliz tili bo‘yicha kommunikativ kompetensiyalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ko‘rsatdi. So‘rovnoma yakunlariga ko‘ra, o‘quvchilarning 68 foizi CLIL darslarida ingliz tilida gapirishga bo‘lgan ishonchining oshganini bildirgan, 54 foizi esa yangi termin va iboralarni yodlash ancha oson kechayotganini qayd etgan. Kuzatuvlar davomida o‘quvchilarning fan mavzularini muhokama qilish, savol-javoblarda qatnashish va taqdimotlar qilish orqali tilni faol qo‘llayotgani aniqlandi. Shaxsiy tahliliy xulosamga ko‘ra, bunday o‘zgarishlar CLILning tilni tabiiy kontekstda qo‘llash imkonini berishi bilan izohlanadi. Ya’ni o‘quvchilar tilni

grammatik qoidalar orqali emas, balki muayyan fan mazmunini anglash jarayonida bilvosita o‘zlashtiradi. Bu esa ularning tilga bo‘lgan psixologik to‘siqni yengishiga yordam beradi.

2. Fan mazmunini o‘zlashtirish darajasiga ta’siri

Kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, CLIL darslari o‘quvchilarda fan mazmuniga nisbatan faol yondashuvni shakllantiradi. Masalan, biologiya va geografiya darslarida ingliz tilidagi diagrammalar, grafiklar, ko‘rgazmali materiallar o‘quvchilarning tahliliy fikrlashi va matn bilan ishlash ko‘nikmasini kuchaytirgan. O‘quvchilarning 72 foizi CLIL darslarida mavzularni tushunish uchun ko‘proq harakat qilishga majbur bo‘lishini, bu esa ularda mas’uliyat va mustaqil fikrlashni oshirishini ta’kidlagan. Shaxsiy kuzatuvimga ko‘ra, CLIL darslarida o‘quvchilar kontentni o‘zlashtirish uchun ikki kanalda — til va mazmun orqali — ma’lumotni qayta ishlaydi. Bu jarayon kognitiv faollikni oshiradi va bilimning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

3. O‘quvchilarda motivatsiya va o‘quv faolligining ortishi

Tahlil CLILning eng muhim natijalaridan biri sifatida o‘quvchilarning motivatsiyasi oshganini ko‘rsatdi. So‘rovnomada qatnashgan o‘quvchilarning 64 foizi CLIL darslarini “qiziqarli va noodatiy”, 48 foizi esa “amaliy jihatdan foydali” deb baholagan. O‘quvchilar ingliz tilida o‘tiladigan fan darslarini kelajakdagi kasbiy imkoniyatlar bilan bog‘lashga moyil bo‘lgan. Shaxsiy fikrimcha, CLILning motivatsiyani oshirish mexanizmi shundaki, o‘quvchi darsni ikki maqsadda ko‘radi: fan o‘rganish va ingliz tilini rivojlantirish. Bu ikki maqsadning birlashishi dars jarayonini mazmunan boy qiladi va o‘quvchini faol subyektga aylantiradi.

4. O‘qituvchilar faoliyatidagi o‘zgarishlar va qiyinchiliklar

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘qituvchilarning 57 foizi CLIL darslari uchun qo‘shimcha tayyorgarlik vaqt talab etilishini, 63 foizi esa ingliz tilini yetarli darajada qo‘llashda qiyinchilik borligini bildirgan. Biroq o‘qituvchilarning aksariyati (74 foizi) CLIL metodining o‘quvchilarga ijobiy ta’siri tufayli bu yondashuvni qo‘llashni davom ettirishga tayyor ekanini aytgan. Kuzatuv jarayonida ayrim o‘qituvchilarning kontentni ingliz tilida tushuntirishda til nuqtayi nazaridan qiyinchilikka duch kelgani, ba’zida til soddalashtirilgani yoki ona tiliga o‘tishga majbur bo‘lingani kuzatildi. Tahliliy xulosamga ko‘ra, bu holat CLILni joriy etishning eng katta cheklovlaridan biridir. Chunki CLIL samarasi faqat o‘qituvchining lingvistik va metodik tayyorgarligi yuqori bo‘lganda namoyon bo‘ladi.

5. Darsliklar, resurslar va baholash jarayonidagi holat

Tahlil davomida o‘quv materiallari yetishmovchiligi CLILning samarali qo‘llanishiga eng katta to‘siqlardan biri ekani aniqlandi. O‘qituvchilar mavjud darsliklar CLILga mos emasligini, ko‘p hollarda materiallarni mustaqil ravishda tayyorlashlariga to‘g‘ri kelishini bildirgan.

Baholash jarayoniga doir tahlillar shuni ko‘rsatdiki: o‘quvchilar til va kontent bo‘yicha alohida baholanishi kerakligi, integrativ baholash mezonlari maktablarda yo‘qligi, o‘qituvchilar baholashda ko‘pincha subyektiv yondashish ehtimoli mavjud. O‘z fikrimcha, baholash tizimi CLILning muvaffaqiyatiga asosiy ta’sir qiluvchi omildir. Chunki integrativ ta’lim alohida yondashuvni talab qiladi: o‘quvchi til xatolari uchun emas, mazmunni anglash darajasi uchun baholanishi zarur, yoki aksincha. Buning yo‘qligi esa o‘quvchi faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlil natijalari CLILning O‘zbekiston ta’lim muhitida yuqori salohiyatga ega metod ekanini tasdiqlaydi. Uning afzalliklari — tilning tabiiy kontekstda o‘rganilishi, fan mazmunini chuqurroq anglash, o‘quvchilarda yuqori darajadagi fikrlashni shakllantirish va motivatsiyani oshirish — amaliy kuzatuvlar va so‘rovnomalar orqali tasdiqlandi. Shu bilan birga, metodni joriy etishda o‘qituvchilarning lingvistik tayyorgarligi, metodik resurslar kamligi va baholash tizimining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi CLILning keng qo‘llanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shaxsiy tahliliy fikrim shundan iboratki, CLILni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun u alohida “innovatsion tajriba” sifatida emas, balki fan o‘qitishning strategik yondashuvi sifatida tizimli qo‘llanilishi zarur. Shu taqdirdagina CLIL O‘zbekiston ta’lim tizimida kutilgan natijalarni bera oladi.

O‘zbekiston umumta’lim maktablarida CLIL (Content and Language Integrated Learning) metodini joriy etish bo‘yicha olib borilgan tahlil va kuzatuvlar ushbu metodning ta’lim jarayoniga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini yaqqol namoyish etdi. Tadqiqot davomida CLIL o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirish, fan mazmunini chuqur anglash, mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantirish, shuningdek, o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Metodning mazmun va tilni parallel o‘rgatish prinsipi o‘quvchilarni faollikka undab, ularning kognitiv jarayonlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, CLIL darslarida o‘quvchilar tomonidan ingliz tilining tabiiy muloqot vositasi sifatida qo‘llanilishi ularning kommunikativ kompetensiyasini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, CLIL metodining afzalliklari, avvalo, ta’lim jarayonining interaktiv va integrativ xarakter kasb etishi bilan bog‘liq. O‘quvchi boshqa fanlarda ham ingliz tilidan foydalanishga majbur bo‘lgani uchun til o‘rganish jarayoni sun’iy emas, balki tabiiy muhitda shakllanadi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning mazmunni o‘zlashtirish jarayonida ikki kanalli — til va kontent asosida — fikrlashi ularning abstrakt tafakkurini kengaytiradi, tahliliy va muammoli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyasini kuchaytiradi. Bu esa zamonaviy kompetensiyaga asoslangan ta’limning asosiy maqsadlariga to‘liq mos keladi. Shunga qaramay, O‘zbekiston maktablarida CLILning keng joriy etilishi ayrim muammolar bilan kechayotgani kuzatildi. Avvalo, o‘qituvchilarning ingliz tilidagi

tayyorgarligi yetarli emasligi metod samaradorligiga salbiy ta'sir qilmoqda. O'qituvchilarning aksariyati kontentni ingliz tilida to'liq tushuntirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda, bu esa dars jarayonida ona tiliga o'tishga sabab bo'lmoqda. Darsliklar va o'quv resurslarining yetishmasligi, CLILga mos integratsiyalashgan ta'lim materiallarining kamligi ham dars samaradorligini pasaytiradi. Eng muhim muammolardan yana biri — baholash tizimining CLIL talablariga moslashtirilmaganligidir. Hozirgi holatda maktablarda integrativ baholash mezonlari yo'qligi sababli o'quvchilarning natijalari aniq va adolatli baholanishi qiyinlashadi. Shaxsiy ilmiy xulosam shundan iboratki, CLIL O'zbekiston ta'lim tizimi uchun chet tilini amaliy o'rganishning samarali yo'li bo'lishi bilan birga, o'quvchilarni global ta'lim maydoniga tayyorlashning kuchli mexanizmi hamdir. Ammo bu metodni muvaffaqiyatli joriy etish uchun uni alohida innovatsiya sifatida emas, balki ta'lim siyosatining strategik yo'nalishi sifatida ko'rish zarur. Buning uchun esa o'qituvchilarni muntazam ravishda CLIL bo'yicha malaka oshirish, metodik qo'llanmalar yaratish, fan va til integratsiyasiga mos darsliklarni ishlab chiqish, ta'lim jarayonida ko'p til bilishni rag'batlantiruvchi muhit yaratish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Umuman olganda, CLIL metodining O'zbekistonda keng joriy etilishi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarni zamonaviy global bilimlar maydoniga integratsiya qilish va til kompetensiyasini hayotiy ehtiyojlar asosida rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Agar mavjud muammolar tizimli ravishda bartaraf etilsa, CLIL metodi yaqin yillarda O'zbekiston ta'lim tizimida eng samarali innovatsion pedagogik yondashuvlardan biriga aylanishi shubhasizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bruton, A. (2011). CLIL: Some of the reasons why... and why not. *System*, 39(4), 523–532. <https://doi.org/10.1016/j.system.2011.09.009>
2. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and language integrated learning*. Cambridge University Press.
3. Dalton-Puffer, C. (2007). *Discourse in content and language integrated learning (CLIL) classrooms*. John Benjamins Publishing.
4. Ikeda, M. (2013). CLIL in Asian schools: Issues and perspectives. *Asian EFL Journal*, 15(3), 45–62.
5. Marsh, D. (2002). *CLIL/EMILE — The European dimension: Actions, trends and foresight potential*. European Commission Report.
6. Mehisto, P. (2008). *Content and language integrated learning: A guide for teachers*. European Centre for Modern Languages.

7. Pérez-Cañado, M. L. (2012). CLIL research in Europe: Past, present, and future. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 15(3), 315–341. <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.658070>
8. Yang, W. (2015). Implementing CLIL in EFL contexts: Challenges and solutions. *Journal of Language Teaching and Research*, 6(2), 379–388.
9. European Commission. (2006). Recommendation on key competences for lifelong learning. Brussels: European Commission.
10. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
11. Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Longmans, Green.
12. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2020). *Umumta’lim maktablari uchun yangi o‘quv dasturlari va konsepsiyalar*. Toshkent: Xalq ta’limi vazirligi.